

A Pattern of Academic Curricula Effectiveness with an Emphasis on Graduates' Professional Competencies

Jafar Torkzadeh¹ , Alaa Atiyah Thabet Al-Dabi² , Rahmatallah Marzooghi³ , Fahimeh Keshavarzi⁴

1. Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.
2. Ph.D. Candidate in Educational Administration, Department of Educational Management and Planning, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran
3. Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.
4. Associate Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2026/05/28

Revised: 2026/07/31

Accepted: 2026/08/18

Keywords:

Effectiveness, Curriculum, Professional Competency, Graduates, University.

Abstract

The present study adopted a theoretical contextualization approach to conceptualize and propose a model for the effectiveness of university curricula centered on graduates' professional competencies. The research was conducted using documentary content analysis, drawing upon the Professional Competency Framework (Torkzadeh et al., 2025) and the three-level model of effectiveness—internal, external, and institutional (Torkzadeh et al., 2016). Data analysis followed systematic stages of conceptual coding, thematic categorization, contextual integration, and representation of the final model. Accordingly, internal effectiveness encompasses competencies such as self-direction, self-motivation, personality traits, general awareness, lifelong learning, thinking skills, creativity and innovation, information-processing skills, social interaction, teamwork, problem-solving, decision-making, specialized knowledge, specialized insight, and cultural competencies. External effectiveness includes competencies related to environmental awareness, general communication, resource management, digital skills, workplace skills, professional skills, professional communication, employability, entrepreneurship, business skills, economic competencies, and management and leadership. Finally, institutional effectiveness comprises ethical competencies, social responsibility, global perspectives, sustainability, and environmental awareness. The identification of these components provides a comprehensive framework for assessing and enhancing the effectiveness of university curricula. The model demonstrates that an effective curriculum must simultaneously foster students' personal development (internal effectiveness), strengthen their professional and social capacities for participation in society and the labor market (external effectiveness), and uphold the ethical, social, and institutional commitments of the university (institutional effectiveness). Accordingly, these components offer both a theoretical and practical foundation for the design, evaluation, and continuous improvement of competency-based curricula in higher education.

Citation: Torkzadeh, J., Thabet Al-Dabi, A. A., Marzooghi, R., & Keshavarzi, F. (2026). A Pattern of Academic Curricula Effectiveness with an Emphasis on Graduates' Professional Competencies. *Journal of Curriculum Research*, Vol.16, No.1, Ser 31. 231-254, DOI:10.22099/JCR.2026.8852

* Corresponding Author: E-mail address: djt2891@gmail.com / torkzadeh@shirau.ac.ir

COPYRIGHTS ©2026 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher

Extended Abstract

Introduction

As the cornerstone of higher education systems, curricula play a fundamental and pivotal role in enhancing learning quality and cultivating human capital. Today, the primary mission of universities is to foster graduates equipped with professional competencies, including critical thinking, problem-solving skills, and adaptability to labor market dynamics. Developing these competencies not only addresses socio-economic demands but also ensures graduates' employability and successful professional integration. Consequently, this study aims to delineate the relational mechanisms between academic curricula effectiveness and graduates' professional competencies, contextualizing both constructs within an integrated framework to foster academic efficacy and cultivate market-relevant capabilities.

Methodology

This qualitative study adopted a theoretical contextualization design using documentary analysis. (*contextual analysis*).

Data Sources: Data were collected through the documentary content analysis of authoritative literature, specialized monographs, and scholarly articles in the dual domains of "curricula effectiveness" and "professional competencies." Sources were selected via purposive sampling based on conceptual relevance and scientific validity.

Data Analysis Procedure: The analytical process comprised four consecutive phases:

1. *Concept Coding:* Extracting primary semantic units from selected texts;
2. *Thematic Categorization:* Clustering initial codes based on conceptual convergence;
3. *Contextualization:* Structurally linking the three tiers of effectiveness with distinct competency domains;
4. *Pattern Modeling:* Mapping the relational network and formulating the final conceptual model.

Findings

Findings derived from conceptual contextualization revealed that graduates' professional competencies intersect with a three-tier model of curriculum effectiveness (internal, external, and institutional) as follows:

1. Internal Effectiveness: Pertains to the development of graduates' personal, cognitive, operational, and attitudinal competencies, encompassing: self-direction, self-motivation, personality traits, lifelong learning, general awareness, thinking and problem-solving skills, creativity and innovation, information processing, decision-making, interpersonal interactions, teamwork, profound specialized knowledge and insight, and cultural competencies.

2. External Effectiveness: Concerns functional proficiencies and responsiveness to workplace and labor market demands, encompassing: environmental awareness, professional and general communication, resource management, digital and workplace literacies, employability, entrepreneurship, business acumen, economic insight, and leadership and managerial capabilities.

3. Institutional Effectiveness: Focuses on macro-level societal impacts, encompassing: ethical and professional competencies, social responsibility, global/international perspectives, and commitment to sustainability and environmental principles. Moreover, the synthesized framework indicates a hierarchical dynamic wherein internal effectiveness serves as a prerequisite for external efficacy and the realization of the university's institutional mission.

Discussion

The findings demonstrate that curriculum effectiveness in higher education cannot be confined merely to classroom-based cognitive learning; rather, it constitutes a multi-tiered construct. Genuine academic efficacy is realized only when curricula concurrently address all three dimensions: internal effectiveness (personal and disciplinary advancement), external effectiveness (alignment with labor market requisites and workplace skills), and institutional effectiveness (social

accountability and sustainable development). This contextual model provides higher education policymakers and curriculum developers with a strategic framework to purposefully redesign syllabi and instructional methodologies, steering universities toward cultivating more proficient, socially responsible, and competent human resources.

Keywords: Curriculum, Effectiveness, Graduates Professional Competency, University.

الگوی اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاهی با محوریت شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان

جعفر ترک زاده^۱، علاء عطیه ثابت الدبی^۲، رحمت اله مرزوقی^۳، فهیمه کشاورزی^۴

۱. استاد، بخش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۲. کاندیدای دکتری، رشته مدیریت آموزشی، بخش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز.

۳. استاد، بخش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۴. دانشیار، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

این پژوهش با رویکرد بافت‌نگاری نظری، به تبیین و ارائه الگوی اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاهی با محوریت شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان پرداخته است. این مطالعه از روش تحلیل محتوای اسنادی و با استناد به چارچوب شایستگی حرفه‌ای (ترک‌زاده و همکاران، ۱۴۰۴) و الگوی سه‌سطحی اثربخشی درونی، بیرونی و نهادی (ترک‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵) انجام شد. فرآیند تحلیل داده‌ها طی مراحل کدگذاری مفاهیم، دسته‌بندی مضامین، هم‌بافت‌سازی و بازنمایی الگوی نهایی صورت پذیرفت. بر این اساس، در اثربخشی درونی مولفه‌های شایستگی‌های خودفرمانی، خودانگیختگی، ویژگی‌های شخصیتی، آگاهی‌های عمومی، یادگیری مستمر، مهارت‌های تفکر، خلاقیت و نوآوری، مهارت‌های پردازش اطلاعات، تعاملات اجتماعی، کار تیمی، حل مسئله، تصمیم‌گیری، دانش تخصصی، بینش تخصصی، شایستگی‌های فرهنگی قابل تبیین است. در اثربخشی بیرونی مولفه‌های شایستگی‌های توانایی درک محیطی، ارتباطات عمومی، مدیریت منابع، مهارت‌های دیجیتال، مهارت‌های محیط کار، مهارت‌های تخصصی، ارتباطات تخصصی، اشتغال‌پذیری، کارآفرینی، مهارت‌های کسب و کار، مهارت‌های اقتصادی و مدیریت و رهبری و در نهایت، در اثربخشی نهادی مولفه‌های شایستگی‌های اخلاقی، مسئولیت‌های اجتماعی، نگرش‌های جهانی، پایداری و محیط زیست قابل تبیین می‌باشد. شناسایی این مؤلفه‌ها به ارائه یک الگوی جامع برای سنجش و ارتقای اثربخشی برنامه درسی دانشگاهی منجر می‌شود. این چارچوب نشان می‌دهد که برنامه درسی مؤثر باید همزمان به رشد فردی دانشجو (اثربخشی درونی)، توانمندی‌های حرفه‌ای و اجتماعی برای ورود به جامعه و بازار کار (اثربخشی بیرونی) و نیز تعهدات اخلاقی، اجتماعی و نهادی دانشگاه (اثربخشی نهادی) توجه کند. در نتیجه، این مؤلفه‌ها مبنایی نظری و عملی برای طراحی، ارزیابی و بهبود مستمر برنامه‌های درسی با محوریت شایستگی‌های حرفه‌ای فارغ‌التحصیلان در آموزش عالی فراهم می‌کند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۳/۰۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۲۷

واژه‌های کلیدی:

اثربخشی، برنامه درسی، شایستگی حرفه‌ای، فارغ‌التحصیلان، دانشگاه.

استناد: ترک زاده، ج.، ثابت الدبی، ع.ع.، مرزوقی، ر.، و کشاورزی، ف. (۱۴۰۵). الگوی اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاهی با محوریت شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان. مجله علمی پژوهشی «پژوهش‌های برنامه درسی» انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. دوره شانزدهم، شماره اول، پیاپی ۳۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵.

۲۵۴-۲۳۱

DOI: 10.22099/JCR.2026.8852

* نویسنده مسئول: email: djt2891@gmail.com / torkzadeh@shirazu.ac.ir

COPYRIGHTS ©2026 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher

مقدمه

در دنیای پیچیده و پرتحول امروز، نظام آموزش عالی باید برای رویارویی با چالش‌ها و پاسخگویی به نیازهای جدید، به تجدید حیات و تغییرات گسترده و متنوع در اهداف، وظایف و کارکردهای خود بپردازد. این امر به گونه‌ای ضروری است که دانش‌آموختگان دانشگاهی احساس مسئولیتی بیشتر داشته باشند و از نظر توانایی‌های علمی و مهارت‌های کاری، اثربخش‌تر و کارا تر از گذشته عمل کنند. دستیابی به این اهداف تنها با استقرار و توسعه نظام تضمین کیفیت در آموزش عالی کشور امکان‌پذیر خواهد بود (Jafari, Alamolhoda, & Mazaheri, 2020). کیفیت دانشگاه مفهومی چندوجهی است و نمی‌توان آن را تنها بر اساس یک شاخص ارزیابی کرد. برای ارزیابی جامع کیفیت یک دانشگاه، ممکن است نیاز باشد که چندین شاخص و عوامل زمینه‌ای در نظر گرفته شوند تا تصویری کامل از عملکرد کلی آن به دست آید (Eker & Eker Akdogan, 2023). Johann (2015) نیز بر این باور است که نرخ اشتغال دانش‌آموختگان، شاخصی کلیدی برای سنجش کیفیت آموزش در مؤسسات آموزش عالی است. در همین راستا، طراحی برنامه درسی به عنوان عاملی حیاتی در توانمندسازی دانشجویان و افزایش قابلیت‌های اشتغال‌محور شناخته می‌شود (Nixon & Williams, 2014; Nguyen, 2014). بنابراین، همسویی برنامه درسی با شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان و ترویج قابلیت اشتغال آنان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

نظر به اهمیت توجه به بحث شایستگی‌ها، می‌توان گفت که مفهوم «شایستگی» موضوع مطالعات تخصصی متعددی بوده و به شیوه‌های گوناگونی تعریف شده است؛ از جمله فرایند یادگیری جمعی که معمولاً با یک سازمان مرتبط بوده و در حوزه هماهنگی شایستگی‌های تولیدی گوناگون و جریان‌های یکپارچه فناورانه مطرح می‌شود (Hamel & Prahalad, 1994)؛ توانایی فردی برای عملکرد در یک زمینه خاص در زمان مشخص (Boam & Sparrow, 1992; Le Deist & Winterton, 2005)؛ ویژگی شخصیتی که در شرایط خاص با عملکرد شغلی مرتبط می‌شود (Spencer & Spencer, 1993)؛ مهارت‌ها، توانایی‌ها و ویژگی‌های مکمل تخصص نیروی کار که به طور قوی به دست‌یابی به عملکرد شغلی کمک می‌کنند (Mitchell, 2003)؛ ترکیبی یکپارچه از دانش، شایستگی‌ها و توانایی‌ها (Kyndt & Baert, 2015)؛ دانش، شایستگی‌ها، توانایی‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای ضروری برای دست‌یابی به سطح مطلوب عملکرد در یک فعالیت یا حوزه (Morris, Webb, Fu, & Singhal, 2013)؛ و ترکیبی از توانایی‌های شناختی (دانش فنی و تخصص در یک حوزه) و توانایی‌های عمومی یا ویژگی‌های رفتاری (اصول، نگرش‌ها و ارزش‌ها) که شخصیت فرد را تعریف می‌کنند (Hodges & Burchell, 2003).

Ahmed et al. (2018) تأثیر مستقیم طراحی برنامه درسی بر تقویت شایستگی‌های حرفه‌ای و اشتغال‌پذیری را تأیید می‌کنند. همچنین، پژوهش‌های Griffin and Annulis (2013) نشان می‌دهد که عمده شکایت کارفرمایان از دانش‌آموختگان جدید، ضعف در مهارت‌های تصمیم‌گیری، حل مسئله، کار تیمی و خودآموزی است. به بیان دیگر، آنان اگرچه از نظر دانش نظری غنی هستند، اما توانایی به‌کارگیری این دانش در محیط کار را ندارند. در این راستا، شواهد پژوهشی همچون مطالعات (Jansen and Suhre, 2015) از منظر نظریه سرمایه انسانی (Kennedy & Juliet, 2013) آموزش افزون بر انتقال دانش تخصصی، باید مهارت‌های نرمی مانند انطباق‌پذیری و تفکر انتقادی را پرورش دهد تا دانش‌آموختگان بتوانند در محیط کار عملکرد مؤثری داشته باشند. انتقال دانش بین دانشگاه و کسب و کار، بازده اقتصادی و اجتماعی سرمایه‌گذاری‌ها، پیشرفت کشور و استانداردهای بالای زندگی در جامعه را افزایش می‌دهد. بنابراین، یک طراحی برنامه درسی با کیفیت که هم با دانشجویان و هم با کارفرمایان همخوانی داشته باشد، به توسعه و تقویت مهارت‌های اشتغال‌پذیری مورد نیاز صنایع کمک خواهد (Isa, Sharaf, Noor, & Syazwan, 2024). روی هم رفته، می‌توان گفت که با توجه به جایگاه آموزش در اثربخشی و پاسخگویی دانشگاه و بقای معنادار آن در شرایط متغیر محیطی امروز، دست‌یابی

به یک نظام ارزیابی جامع، قابل اعتماد و انعطاف متناسب با مقتضیات محیط تعاملی ضرورتی اجتناب ناپذیر می‌باشد، به گونه‌ای که عدم وجود آن به معنای عدم برقراری ارتباط با محیط‌های سازمانی تلقی شده و امکان رشد، توسعه و بهبود فعالیت‌های سازمان را ناممکن می‌سازد (Torkzadeh et al., 2014). این مهم زمانی حاصل می‌شود که الگو و چارچوبی برای ارزیابی اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاهی وجود داشته باشد و عوامل موثر بر کیفیت آموزش، از این مسیر مورد ارزیابی قرار گیرند.

با توجه به اهمیت محوری برنامه‌های درسی در ارتقای کیفیت آموزش، انتظار می‌رود دانشگاهها، دانش‌آموختگانی پرورش دهند که مجهز به شایستگی‌های حرفه‌ای از جمله مهارت‌های حل مسئله، تفکر انتقادی و قابلیت انطباق با بازار کار بوده و توانایی پاسخگویی به نیازهای بازار کار را داشته باشند، در واقع، توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان نه تنها به تأمین نیروی کار ماهر کمک می‌کند بلکه جذب آنها را در مشاغل تخصصی تسهیل می‌کند. بر این اساس، با توجه به اهمیت هم‌سویی برنامه‌های درسی با مقتضیات محیطی و ضرورت توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای، مسئله اصلی این پژوهش، واکاوی و تبیین سازوکارهای پیوند میان اثربخشی برنامه‌های درسی و شایستگی‌های حرفه‌ای در بستر محیط دانشگاه است اینکه الگوهای موجود چگونه این دو مؤلفه را در یک بافت منسجم به یکدیگر گره می‌زنند تا زمینه تحقق شایستگی‌های حرفه‌ای در بستر اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاهی فراهم آید؟

مبانی نظری پژوهش

مفهوم شایستگی موضوع مطالعات تخصصی متعددی بوده و به شیوه‌هایی گوناگون تعریف شده، از جمله فرایند یادگیری جمعی معمولاً مرتبط با یک سازمان، در حوزه هماهنگی شایستگی‌های تولیدی گوناگون و جریان‌های یکپارچه فناورانه (Hamel & Prahalad, 1994)؛ ترکیبی یکپارچه از دانش، شایستگی‌ها و توانایی‌ها (Kyndt & Baert, 2015)، شایستگی‌ها، توانایی‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای ضروری برای دستیابی به سطح مطلوب عملکرد در یک فعالیت یا حوزه (Morris, Webb, Fu, & Singhal, 2013)؛ ترکیبی از توانایی‌های شناختی (دانش فنی و تخصص در یک حوزه) و توانایی‌های عمومی یا ویژگی‌های رفتاری (اصول، نگرش‌ها، ارزش‌ها) که شخصیت فرد را تعریف می‌کنند (Hodges & Burchell, 2003) در رابطه با شایستگی‌ها دسته‌بندی‌های متفاوتی ارائه شده است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

در حوزه پژوهش‌های داخلی (Torkzadeh et al., 2025) در پژوهش خود شایستگی حرفه‌ای دانش‌آموختگان را در ۷ دسته طبقه‌بندی کردند که عبارتند از: شایستگی‌های پایه^۱، شایستگی‌های شناختی^۲، شایستگی‌های اجتماعی^۳، شایستگی‌های عملیاتی^۴، شایستگی‌های تخصصی^۵، شایستگی‌های فرافردی^۶ و شایستگی‌های بازارکار^۷. بنا به اعتقاد Karimi, M., & Ahmadi, S. A. A. (2022) انقلاب صنعتی چهارم مستلزم آن است که مدیران رویکرد خود را برای پشتیبانی از پذیرش فناوری‌های دیجیتال، مدیریت نیروی کار متنوع و توانمندسازی کارکنان بازنگری کنند. مدیران باید توسعه اعتبار خود را نه بر اساس جایگاه یا دانش حرفه‌ای بلکه بر اساس توانایی در انتقال مهارت‌های مدیریتی مورد توجه قرار دهند. نتایج این پژوهش نشان داد که در عصر انقلاب صنعتی

¹ Basic Competencies

² Cognitive Competencies

³ Social Competencies

⁴ Operational Competencies

⁵ Specialized Competencies

⁶ Meta-individual Competencies

⁷ Labor Market Competencies

چهارم، ۶ شایستگی اصلی مدیریتی شایستگی های فردی^۱، شایستگی های اجتماعی^۲، شایستگی های روش شناختی^۳، شایستگی های حرفه ای^۴، شایستگی های فنی^۵، شایستگی های مدیریتی بایستی مدنظر باشد. Razzaq Nayef Al-Shafei et al. (2025) الگوی شایستگی های دیجیتال معلمان را در پنج بعد شامل تدریس دیجیتال، ابزارها و محتوای دیجیتال، بهره برداری از منابع، ارتباط و همکاری آنلاین و ارزیابی و مدیریت دیجیتال معرفی کردند.

Vahdat Ghasemi, Mahdizadeh Seraj, Houmanirad, and Tayakh (2024) به تبیین شایستگی های لازم دانش آموختگان دانشکده های معماری بر اساس مدل شایستگی های حرفه ای پرداختند. نتایج نشان داد که شایستگی های فنی و تکنیکی، شایستگی های فردی و شایستگی های روش شناختی بیشترین تأثیر را در موفقیت حرفه ای دانش آموختگان معماری دارند، در حالی که شایستگی های اجتماعی از تأثیری کمتر برخوردار بودند. محمدحسینی (۱۴۰۳) در پژوهشی به بررسی تأثیر شایستگی های دانش آموختگان حسابداری بر عملکرد شغلی پرداخت. نتایج پژوهش نشان داد که ارزش ها و نگرش های حرفه ای، شایستگی فنی و مهارت های حرفه ای تأثیری معنادار بر عملکرد شغلی دارند. همچنین، توسعه حرفه ای مستمر به عنوان متغیر میانجی، رابطه بین شایستگی های دانش آموختگان و عملکرد شغلی را تقویت می کند.

Yarmohammadian, Movaghar, and Jalili (2023) در پژوهشی با استفاده از روش تحلیل مضمون به شناسایی شایستگی های محوری دانش آموختگان پرستاری پرداختند. نتایج این پژوهش منجر به شناسایی ۹ شایستگی اصلی شامل شایستگی های تخصصی و حرفه ای، فردی، ارتباطی، اخلاقی، آموزشی و پژوهشی، اجتماعی و فرهنگی، رهبری و مدیریتی، فناوری اطلاعات و مدیریت دانش و شایستگی های بین حرفه ای و جهانی شد. Ahmadi (2023) در مطالعه ای چندموردی به بررسی شایستگی های مشترک در برنامه های درسی کشورهای نیوزلند، هنگ کنگ، ایرلند شمالی و فنلاند پرداخت. نتایج نشان داد که در این نظام های آموزشی، تفکر، ارتباط با دیگران، خودمدیریتی، استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و همکاری به عنوان شایستگی های مشترک مورد تأکید قرار گرفته اند. (Rezaei, Shoaee, and Zarei, 2023) الگوی شایستگی های مهارتی فرماندهان یگان های ویژه را در پنج بعد شامل مهارت های عمومی، مهارت های تخصصی حرفه ای، مهارت های فردی، مهارت های مدیریتی و مهارت های علمی و دانشی ارائه کردند.

Younesi et al. (2022) در پژوهشی به شناسایی شایستگی ها و راهبردهای بالندگی اعضای هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان پرداختند. نتایج نشان داد که شایستگی های اعضای هیئت علمی در ارتباط با برنامه درسی در قالب ۲۰ شایستگی قابل طبقه بندی است و برای توسعه این شایستگی ها راهبردهایی مانند درس پژوهی، کارگاه های آموزشی، منتورینگ، فرصت مطالعاتی و دعوت از اساتید برجسته پیشنهاد شد. Shirkond, Momeni Mahmouei, Sahebdel, and Zangouei (2023) در پژوهشی به طراحی الگوی برنامه درسی مبتنی بر شایستگی در رشته مشاوره و راهنمایی پرداختند. نتایج پژوهش منجر به شناسایی ۵ بعد اصلی شامل اهداف، محتوا، مواد و منابع آموزشی، راهبردهای آموزشی و ارزیابی شد که هر یک شامل مؤلفه ها و شاخص های گوناگونی برای توسعه شایستگی های دانشجویان بودند. Nourian, Eidi, and Moghadassi (2022) در پژوهشی به بررسی شایستگی های برنامه درسی رشته مهندسی نفت با رویکرد دانشگاه نسل چهارم پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که شایستگی های مورد نیاز در چهار محور

¹ Individual Competencies

² Social Competencies

³ Methodological Competencies

⁴ Professional Competencies

⁵ Technical Competencies

اصلی انتقال یادگیری به محیط کار، بومی‌سازی، نوآوری و خلاقیت، و بین‌المللی‌سازی قابل طبقه‌بندی هستند. Karimi and Ahmadi (2022) مدلی برای شایستگی دانش‌آموختگان دانشگاهی در هزاره سوم ارائه کردند که در سه سطح فردی، گروهی و سازمانی و شامل حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، تکنولوژیک، سیاسی و فرهنگی بود. این پژوهش بر اهمیت توسعه مهارت‌های فکری و ذهنی در کنار مهارت‌های حرفه‌ای تأکید دارد.

Ahmadi (2021) در پژوهشی با هدف طراحی چارچوب برنامه درسی شایستگی محور در رشته مهندسی فناوری اطلاعات، چهار شایستگی اصلی فنی، رفتاری، زمینه‌ای و ادراکی را به عنوان ابعاد اصلی شایستگی در این حوزه معرفی کرد. Shafiei Servestani, Mohammadi, and Jahani (2021) در بررسی اثربخشی برنامه درسی تجربه شده در توسعه شایستگی فرهنگی دانشجویان علوم پزشکی شیراز نشان دادند که شایستگی فرهنگی شامل ابعاد آگاهی فرهنگی، دانش فرهنگی، مهارت فرهنگی و رویارویی فرهنگی است و بین عناصر برنامه درسی و توسعه این شایستگی‌ها رابطه‌ای معنادار وجود دارد. احمدی (۱۳۹۷) در ارزشیابی برنامه‌درسی رشته مهندسی فناوری اطلاعات بر اساس رویکرد شایستگی محور نشان داد که عناصر هدف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی در سطح متوسطی در تحقق شایستگی‌های مورد انتظار دانشجویان نقش دارند.

در حوزه پژوهش‌های خارجی، Susiku, Hewitt-Taylor, and Akudjedu (2024) در یک مرور نظام‌مند با هدف بررسی شایستگی‌های دانش‌آموختگان در حوزه رادیوگرافی و ارتباط آن با قابلیت اشتغال، بر ضرورت توسعه مدل‌های نوآورانه آموزش رادیوگرافی تأکید کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد که مهارت‌های چندوجهی، شایستگی‌های حرفه‌ای متنوع، فرآیندهای اعتباربخشی آموزشی مؤثر و همسویی آموزش با نیازهای صنعت از مهم‌ترین عناصر توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان به شمار می‌روند. این پژوهش همچنین، بر اهمیت توسعه مهارت‌های جامع برای کاهش شکاف میان آموزش دانشگاهی و نیازهای بازار کار تأکید دارد.

Alsheikh et al. (2022) در پژوهشی به بررسی روند تحول برنامه‌های درسی دانشکده‌های پزشکی عراق پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که برنامه‌های درسی پزشکی در عراق در سه قالب موضوع محور، یکپارچه و مبتنی بر مسئله اجرا می‌شوند. یافته‌ها حاکی از آن است که در سال‌های اولیه تحصیل فرصت‌هایی برای توسعه شایستگی‌های پژوهشی فراهم می‌شود، اما در مراحل بالینی این فرصت‌ها محدودتر است. پژوهشگران بر ضرورت طراحی الگوهای جدید آموزشی تأکید کردند که بتواند پزشکان را برای رویارویی با چالش‌های حرفه‌ای و محیط‌های پیچیده کاری آماده سازد. Sahudin et al (2022) در مرور ادبیات مربوط به قابلیت اشتغال دانش‌آموختگان مهندسی، عوامل مؤثر بر اشتغال‌پذیری را بررسی کردند. نتایج این مطالعه نشان داد که مهارت‌های نرم، مهارت‌های حل مسئله، مهارت‌های کاربردی و دانشی، و اعتبار آکادمیک از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر قابلیت اشتغال دانش‌آموختگان مهندسی به‌شمار می‌روند.

Gawrycka, Kujawska and Tomczak (2019) در پژوهشی به بررسی شایستگی‌های دانش‌آموختگان به عنوان مشارکت‌کنندگان آینده بازار کار پرداختند. نتایج نشان داد که هم کارفرمایان و هم دانش‌آموختگان وجود شکاف شایستگی را تأیید می‌کنند. کارفرمایان به کمبودهایی در شایستگی‌های عمومی و تجربه عملی دانش‌آموختگان اشاره کردند و معتقد بودند که بسیاری از دانش‌آموختگان برای به‌کارگیری دانش نظری در محیط واقعی کار آمادگی کافی ندارند. با این حال، کارفرمایان بر وجود ظرفیت بالای توسعه شایستگی‌ها در دانش‌آموختگان تأکید داشتند. زایتسوا و همکاران (۲۰۱۷) نیز مدل راهبردی شکل‌گیری شایستگی‌های حرفه‌ای دانشجویان دانشگاه را ارائه کردند که بر سازگاری دانشجویان با محیط دانشگاه، استفاده از فناوری‌های آموزشی، شبیه‌سازی‌های کسب‌وکار، مراکز رشد و دوره‌های کارآموزی در محیط واقعی کار تأکید دارد.

در حوزه اثربخشی (Torkzadeh et al., 2016; Hoy & Miskel, 2013; Yamani, 2003) اثربخشی آموزشی را در قالب الگوی سه سطحی اثربخشی تبیین کرده اند. در این الگو، اثربخشی در سه سطح درونی، بیرونی و نهادی مورد بررسی قرار می گیرد. اثربخشی درونی به میزان انسجام، تناسب و هماهنگی اجزای درون سازمانی برای تحقق اهداف از پیش تعیین شده اشاره دارد. اثربخشی بیرونی ناظر بر توانایی سازمان در پاسخ گویی به نیازهای محیطی و اجتماعی و کارآمدی در تعامل با محیط بیرونی است. اثربخشی نهادی نیز بیانگر میزان دستیابی سازمان به رسالت های کلان، مطلوبیت های اساسی و اهداف اجتماعی خود است. این الگو بر تعامل و تکمیل کنندگی این سه سطح برای سنجش جامع اثربخشی تأکید دارد. (Tyler (1930 مدل هدف مدار را ارائه کرد که یکی از قدیمی ترین و شناخته شده ترین الگوهای ارزشیابی آموزشی به شمار می رود. در این الگو، اثربخشی از راه مقایسه نتایج مورد انتظار با نتایج واقعی سنجیده می شود. محور اصلی این مدل، بررسی میزان تحقق اهداف آموزشی از پیش تعیین شده است. بنابراین، هرچه بروندهای واقعی با اهداف تعیین شده انطباقی بیشتر داشته باشند، برنامه آموزشی اثربخش تر تلقی می شود. (Stufflebeam (1969 مدل ارزشیابی سیپ (CIPP) را ارائه کرد. این الگو شامل چهار مؤلفه اصلی بافت یا زمینه، درون داد، فرایند و فرآورده است. در این مدل، ارزشیابی بافت برای تشخیص نیازها و مسائل، ارزشیابی درون داد برای بررسی منابع، امکانات و راهبردها، ارزشیابی فرایند برای نظارت بر نحوه اجرا و ارزشیابی فرآورده برای سنجش نتایج و پیامدها به کار می رود. الگوی سیپ به دلیل رویکرد مدیریت محور خود، ابزاری مناسب برای تصمیم گیری در برنامه های آموزشی به شمار می رود (Bazargan, 2025).

Kirkpatrick (1967) مدل چهارسطحی ارزشیابی آموزشی را معرفی کرد که یکی از پرکاربردترین الگوهای اثربخشی آموزشی است. این مدل شامل چهار سطح واکنش، یادگیری، رفتار و نتایج است. در سطح واکنش، رضایت و بازخورد شرکت کنندگان نسبت به دوره آموزشی سنجیده می شود. در سطح یادگیری، میزان کسب دانش، مهارت و تغییر نگرش بررسی می شود. در سطح رفتار، انتقال آموخته ها به محیط واقعی کار و تغییر عملکرد افراد ارزیابی می شود. در نهایت، در سطح نتایج، پیامدهای نهایی آموزش برای سازمان مانند افزایش بهره وری، بهبود کیفیت، کاهش هزینه ها یا افزایش سود مورد سنجش قرار می گیرد. این الگو به دلیل سادگی، جامعیت و قابلیت کاربرد در موقعیت های گوناگون آموزشی، بسیار مورد توجه قرار گرفته است.

Sullivan (1995) الگوی پنج مرحله ای ارزشیابی آموزش را مطرح کرد. این الگو شامل مراحل قبل از آموزش، پایان آموزش، آثار تأخیری، تغییرات رفتاری و تغییرات عملکردی است. در مرحله پیش از آموزش، نیازهای آموزشی، شمار فراگیران و وضعیت اولیه آنان بررسی می شود. در مرحله پایان آموزش، رضایت فراگیران، یادگیری و آمادگی آنان برای استفاده از آموخته ها ارزیابی می شود. در مرحله آثار تأخیری، میزان ماندگاری یادگیری و رضایت چند هفته پس از آموزش بررسی می شود. در مرحله تغییرات رفتاری، تغییر رفتارهای شغلی توسط مدیران یا ناظران ارزیابی می شود و در نهایت، در مرحله تغییرات عملکردی، تأثیر آموزش بر عملکرد فردی و عملکرد سازمانی سنجیده می شود. (Singla et al. (2005 در ارتباط با برنامه درسی مبتنی بر شایستگی و اثربخشی آن، ابعاد برنامه درسی مبتنی بر شایستگی را شامل شناسایی شایستگی ها، استانداردسازی شایستگی ها، آموزش مبتنی بر شایستگی و تصدیق شایستگی ها دانسته اند. همچنین، آنان پنج گام برای طراحی یک برنامه درسی اثربخش مبتنی بر شایستگی معرفی می کنند که عبارت اند از: تعریف الزامات حرفه ای بر حسب دانش، مهارت و نگرش، تعیین اهداف یادگیری، طراحی برنامه کار و روش های تدریس و سنجش، طراحی نظام حفظ کیفیت دوره، و تدوین راهبردهای اجرایی و ارزیابی. این الگو نشان می دهد که اثربخشی آموزشی در برنامه های درسی زمانی محقق می شود که فرایند طراحی، اجرا و ارزیابی مبتنی بر شایستگی های واقعی حرفه ای باشد.

Torkzadeh & Keshavarzi (2014) در پژوهشی با عنوان چارچوب تبیینی وجوه تحلیلی انواع اثربخشی برنامه های درسی آموزش عالی بر اساس رویکرد راهبردی، چارچوبی تحلیلی برای اثربخشی ارائه کردند. نتایج این پژوهش نشان داد که اثربخشی

برنامه‌های درسی باید بر پایه چهار مؤلفه کلیدی محیط‌گرایی، آینده‌محوری، کل‌نگری و پویایی تحلیل شود. آنان همچنین، سه وجه تحلیلی قابلیت، فعلیت و عاملیت را در کنار ضرورت شمولیت و تعامل توأمان انواع اثربخشی مطرح کردند. بر اساس این الگو، هر نوع اثربخشی شرایط و پیامدهای خاص خود را دارد و تحقق مطلوب آن مستلزم نگاه راهبردی و بازخوردگیری مستمر است.

(Torkzadeh & Keshavarzi, 2014) در پژوهشی با عنوان بعدشناسی اثربخشی برنامه درسی آموزش پزشکی: درونی، بیرونی و نهادی، الگوی سه‌بعدی اثربخشی را در آموزش پزشکی بررسی کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که اثربخشی برنامه درسی آموزش پزشکی مستلزم ایجاد تعادل و انسجام در عوامل درونی، هماهنگی میان برنامه قصدشده، اجراشده و کسب‌شده در ارتباط با محیط، و تحقق رسالت‌ها و مطلوبیت‌های اساسی برنامه درسی است. این یافته‌ها بر ضرورت تعامل میان اثربخشی درونی، بیرونی و نهادی در برنامه‌های آموزشی تأکید دارد (Torkzadeh, Mohammadi, & Ghasemi Qasemvand 2014) در پژوهشی با عنوان ارزیابی اثربخشی درونی، بیرونی و نهادی سیستم آموزش در شرکت پتروشیمی اروند، سه بعد اثربخشی را از دیدگاه مدیران و کارکنان بررسی کردند. نتایج نشان داد که میان دیدگاه مدیران و کارکنان در خصوص ابعاد سه‌گانه اثربخشی تفاوت معنادار وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که کارکنان اثربخشی درونی، بیرونی و نهادی را پایین‌تر از حد مطلوب و مدیران بالاتر از حد مطلوب ارزیابی کرده‌اند. (Enayati Novinfar et al. (2011 در پژوهشی با عنوان ارزیابی کیفیت خدمات آموزشی دانشگاه، از مدل سروکوال برای سنجش کیفیت و اثربخشی خدمات آموزشی استفاده کردند. یافته‌ها نشان داد که ادراک دانشجویان از کیفیت خدمات آموزشی پایین‌تر از انتظارات آنان بوده و در همه ابعاد مدل، شکاف منفی و معنادار وجود دارد. بیشترین شکاف در بعد هم‌دلی و کمترین شکاف در بعد پاسخ‌گویی مشاهده شد. این مدل اثربخشی را از منظر کیفیت ادراک‌شده خدمات آموزشی و فاصله بین انتظار و ادراک تحلیل می‌کند. (Torkzadeh et al. (2009 در پژوهشی برای ارزیابی اثربخشی بیرونی برنامه آموزش درجه‌داری رسته انتظامی نیروی انتظامی، از سطوح سه و چهار مدل کرک پاتریک استفاده کردند. نتایج نشان داد که این برنامه آموزشی در ابعاد توسعه دانش، مهارت و نگرش و نیز تسهیل یادگیری در محیط واقعی کار از حداقل کفایت لازم برخوردار بوده است. این پژوهش بیانگر آن است که مدل کرک پاتریک می‌تواند برای سنجش اثربخشی بیرونی برنامه‌های آموزشی نیز به‌کار رود.

(Torkzadeh, Niknam, & Mohammadi (2009 نیز در پژوهشی به بررسی اثربخشی درونی و بیرونی دروس عملی و کاربردی برنامه درسی دوره آموزش درجه‌داری رسته عملیات ویژه ناجا پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که این برنامه درسی از اثربخشی درونی نسبی برخوردار است و برنامه درسی آموخته‌شده نیز اثربخشی بیرونی قابل قبولی داشته است. این یافته‌ها بیانگر آن است که ارزیابی اثربخشی آموزشی باید هم‌جنبه‌های درونی برنامه و هم نتایج آن در محیط واقعی کار را در بر گیرد.

نظر به مطالب مطرح شده و با توجه به پیچیدگی روزافزون نقش دانشگاه‌ها در تربیت نیروی انسانی توانمند و پاسخ‌گو به نیازهای جامعه و بازار کار، بررسی اثربخشی برنامه‌های درسی نیازمند نگاهی فراتر از عناصر درونی آموزش است. در این راستا، الگوی سه‌سطحی اثربخشی (Torkzadeh et al. (2016), Hoy & Miskel (2013), and Yamani (2003) بیان می‌کند که اثربخشی برنامه‌های درسی باید در سه سطح درونی، بیرونی و نهادی تحلیل شود؛ به‌گونه‌ای که برنامه درسی افزون بر انسجام و هماهنگی درونی، با نیازهای محیطی و رسالت‌های کلان دانشگاه و نظام آموزش عالی نیز هم‌راستا باشد. از سوی دیگر، چارچوب شایستگی حرفه‌ای دانش‌آموختگان (Torkzadeh et al. (1404 نشان می‌دهد که نتیجه مطلوب آموزش عالی صرفاً انتقال دانش تخصصی نیست بلکه پرورش مجموعه‌ای چندبعدی از شایستگی‌ها در حوزه‌های پایه، شناختی، اجتماعی، عملیاتی، تخصصی، فرافردی و بازارکار است. در این چارچوب، کارآمدی حرفه‌ای حاصل تلفیق شایستگی‌های عمومی، تخصصی و محیطی در بستر واقعی آموزش و

اشتغال است؛ بدین معنا که تحقق اشتغال پذیری پایدار مستلزم هماهنگی پویا و متوازن این ابعاد در برنامه درسی است (Torkzadeh et al., 2025).

روش شناسی

هدف این پژوهش طراحی الگوی اثربخشی برنامه های درسی دانشگاهی با تأکید بر شایستگی های حرفه ای دانش آموختگان است. این پژوهش از نظر هدف بنیادی و از نظر ماهیت کیفی بوده و با رویکرد بافت نگاری نظری انجام شده است. در این رویکرد تلاش می شود دانش جدید درباره یک پدیده در پیوند با دانش موجود تبیین و در چارچوب بدنه نظری پیشین جای گذاری شود (Kohler, 2015). داده های پژوهش از راه تحلیل محتوای اسنادی گردآوری شد. بدین منظور، منابع نظری، اسناد علمی، مقالات پژوهشی و مطالعات مرتبط با حوزه برنامه های درسی و شایستگی های حرفه ای دانش آموختگان به صورت هدفمند انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. فرآیند تحلیل در این پژوهش با هدف دستیابی به الگوی جامع، طی چهار گام نظام مند زیر صورت گرفت: ۱. کدگذاری مفاهیم: در این مرحله، متون مربوط به «الگوی سه سطحی اثربخشی» و «چارچوب شایستگی حرفه ای» به صورت دقیق مورد واکاوی قرار گرفت. واحدهای معنایی (مفاهیم اولیه) شناسایی و کدگذاری شدند تا عناصر سازنده هر مدل به تفکیک استخراج شوند. ۲. دسته بندی مضامین: در این گام، کدهای اولیه بر اساس شباهت های مفهومی در قالب مضامین دسته بندی شدند. هدف از این مرحله، نظم دهی به کدهای پراکنده در قالب ابعاد کلیدی اثربخشی و شایستگی بود. ۳. همبافت سازی: این مرحله به تلفیق مؤلفه های دو مدل اختصاص داشت. در این مرحله روابط درونی میان ابعاد اثربخشی (Torkzadeh et al., 2016) و شاخص های شایستگی (Torkzadeh et al., 2025) تحلیل شد تا مشخص شود هر سطح از اثربخشی، کدام یک از شایستگی ها را در محیط دانشگاه پشتیبانی می کند. ۴. بازنمایی الگوی نهایی: در مرحله نهایی، پیوندهای شناسایی شده در قالب یک شبکه بافتی ترسیم شد. این بازنمایی، الگوی نهایی را در بستر محیط دانشگاه به تصویر کشید.

یافته ها

در این بخش، به منظور پاسخ گویی به سؤال پژوهش و واکاوی پیوند میان برنامه های درسی و شایستگی های حرفه ای، فرآیند تحلیل داده ها طی یک مسیر چهار مرحله ای (کدگذاری، دسته بندی، همبافت سازی و بازنمایی) صورت گرفت. هدف از ارائه یافته های زیر دستیابی به یک الگوی یکپارچه است که در آن، سازوکارهای اثربخشی برنامه های درسی در بستری از شایستگی های حرفه ای معنا می یابند. در ادامه، ضمن تبیین مؤلفه های استخراج شده، الگوی نهایی حاصل از همبافت سازی مدل های مورد مطالعه ارائه می شود.

واکاوی و شناسایی مؤلفه های مستقل (خروجی تحلیل اسنادی) - گام اول و گام دوم

در مرحله نخست تحلیل، با هدف دستیابی به زیرساخت های نظری پژوهش، مدل های مبنا به صورت مجزا مورد واکاوی قرار گرفتند. نتایج حاصل از کدگذاری و دسته بندی مضامین به شرح زیر است:

الف) مؤلفه‌های الگوی اثربخشی برنامه‌های درسی

تحلیل اسنادی این الگو نشان داد که اثربخشی برنامه‌های درسی در بستر دانشگاه، تابعی از سه سطح کلیدی است: اثر بخشی درونی^۱؛ اثر بخش درونی عبارت است از این‌که تا چه میزان یک دوره آموزشی یا یک نظام آموزشی توانسته است به کیفیت مطلوب فرایندها و تحقق اهداف تعیین شده خود دست یابد (Torkzadeh, 2016). اثر بخشی بیرونی^۲؛ اثر بخشی بیرونی به مفهوم کارآمدی یادگیری-های حاصل از آموزش در موقعیت‌های خارج از فرایند آموزش است که فراگیر در آنها کار یا زندگی می‌کند Seraji, Hosseini, Sarv dalir. (2013). این نوع اثربخشی نشان می‌دهد که تا چه حد عملکرد نظام آموزش بیرون از محیط آموزشی کاربرد داشته و جوابگوی نیازهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی فرد و جامعه می‌باشد. در بررسی اثر بخشی بیرونی کارکردها به گونه دقیق در رابطه با محیط بیرونی و اهداف اجتماعی تعریف می‌شوند (Yamani, 2003) اثربخشی نهادی^۳؛ با توجه به دیدگاه Yamani (2003) اثربخشی نهادی بیانگر میزان تحقق رسالت و اهداف عالیه این نوع آموزش‌ها در جامعه است، اهدافی همچون آموزش مادام العمر و عدالت آموزشی و آموزش ارزان و همگانی در همه جا و همه وقت به چه میزان محقق شده است و تحقق آنها چه میزان سطح دانش و توانایی‌های حرفه‌ای اقشار گوناگون مردم را ارتقا بخشیده است. به بیانی دیگر، اثر بخشی نهادی حاصل یا پیامد اثر بخشی درونی و بیرونی است و بیانگر تاثیر نظام آموزشی بر تحقق رسالت‌ها و مأموریت‌های سازمان بوده و به مواردی چون بازدهی، سودآوری، سهم بازار و تصویر بیرونی شرکت یا سازمان زمینه یا موضوع آموزشی اشاره دارد (Torkzadeh & Keshavarzi, 2016) این سطوح در کنار یکدیگر، منطق درونی تحقق اهداف آموزشی را تشکیل می‌دهند.

ب) ابعاد چارچوب شایستگی‌های حرفه‌ای

در واکاوی چارچوب شایستگی‌های حرفه‌ای، با استفاده از روش کدگذاری مفاهیم، مؤلفه‌ها در سه بعد اصلی (عمومی، محیطی و عملیلت تخصصی) دسته‌بندی شدند: شایستگی حرفه‌ای، توانایی‌ای است که نیروی کار برای انجام یک کار به خوبی دارا می‌باشد. شایستگی‌های دانش‌آموختگان باید بر اساس نیازهای شایستگی در بازار کار طراحی شود، بنابراین تحلیل سطح شایستگی دانش‌آموختگان به عنوان تلاشی برای افزایش سطح جذب خود دانش‌آموختگان مطابق با نیازهای دنیای کار مهم است تا ارزیابی‌هایی برای توسعه بهتر دانش‌آموختگان در آینده به‌دست آید (Widya & Harlan, 2022) و بنا به اعتقاد Torkzadeh, Savab, & Atiyeh (2025) Sabet Al-Debi شایستگی حرفه‌ای دانش‌آموختگان در سه دسته اصلی دسته طبقه بندی شده است که عبارتند از: ۱) شایستگی عمومی که شامل شایستگی‌های پایه^۴ (خودفرمانی^۵، خودانگیختگی^۶، ویژگی‌های شخصیتی^۷، شایستگی‌های اخلاقی^۸، و آگاهی‌های عمومی^۹)؛ شایستگی‌های شناختی^{۱۰} (یادگیری مستمر^{۱۱}، مهارت‌های تفکر^{۱۲}، خلاقیت و نوآوری^{۱۳}، مهارت‌های پردازش

¹ Internal Effectiveness

² External Effectiveness

³ Institutional Effectiveness

⁴ Foundational Competencies

⁵ Self-governance

⁶ Self-motivation

⁷ Personality traits

⁸ Ethical competencies

⁹ General awareness

¹⁰ Cognitive Competencies

¹¹ Continuous learning

¹² Thinking skills

¹³ Creativity and innovation

اطلاعات^۱ و توانایی درک محیطی^۲؛ شایستگی های اجتماعی^۳ (تعاملات اجتماعی^۴، کار تیمی^۵، ارتباطات عمومی^۶، و مسئولیت های اجتماعی^۷)؛ (۲) شایستگی عملیات تخصصی که شامل شایستگی های عملیاتی^۸ (حل مسئله^۹، تصمیم گیری^{۱۰}، مدیریت منابع^{۱۱}، مهارت های دیجیتال^{۱۲}، مهارت های محیط کار^{۱۳} و مدیریت و رهبری^{۱۴})؛ شایستگی های تخصصی^{۱۵} (دانش تخصصی^{۱۶}، مهارت های تخصصی^{۱۷}، ارتباطات تخصصی^{۱۸} و بینش تخصصی^{۱۹})؛ (۳) شایستگی محیطی که شامل شایستگی های فرافردی^{۲۰} (شایستگی های فرهنگی^{۲۱}، نگرش های جهانی^{۲۲}، پایداری^{۲۳} و محیط زیست^{۲۴}) شایستگی های بازار کار^{۲۵} (اشتغال پذیری^{۲۶}، کارآفرینی^{۲۷}، مهارت های کسب و کار^{۲۸}، مهارت های اقتصادی^{۲۹}). این ابعاد، توصیف گر سیمای یک فارغ التحصیل کارآمد در محیط کاری هستند.

هم‌بافت‌سازی - گام سوم

پس از استخراج مؤلفه های مستقل، فرآیند هم‌بافت‌سازی صورت گرفت. در این مرحله، روابط کارکردی میان سطوح اثربخشی و شایستگی ها تحلیل شد. برای نمونه، بررسی ها نشان داد که اثربخشی درونی مستقیماً با شایستگی خودفرمانی، خودانگیزگی، ویژگی های شخصیتی، آگاهی های عمومی، یادگیری مستمر، مهارت های تفکر، خلاقیت و نوآوری، مهارت های پردازش اطلاعات، تعاملات اجتماعی، کار تیمی، حل مسئله، تصمیم گیری، دانش تخصصی، بینش تخصصی، شایستگی های فرهنگی؛ اثربخشی بیرونی با شایستگی توانایی درک محیطی، ارتباطات عمومی، مدیریت منابع، مهارت های دیجیتال، مهارت های محیط کار، مهارت های تخصصی، ارتباطات تخصصی، اشتغال پذیری، کارآفرینی، مهارت های کسب و کار، مهارت های اقتصادی و مدیریت و رهبری) و اثربخشی نهادی (با شایستگی های اخلاقی، مسئولیت های اجتماعی، نگرش های جهانی، پایداری و محیط زیست) در یک بافت هم‌افزا قرار می‌گیرد.

¹ Information processing skills

² Environmental awareness

³ Social Competencies

⁴ Social interactions

⁵ Teamwork

⁶ Public communication

⁷ Social responsibilities

⁸ Operational Competencies

⁹ Problem solving

¹⁰ Decision making

¹¹ Resource management

¹² Digital skills

¹³ Workplace skills

¹⁴ Management and leadership

¹⁵ Specialized Competencies

¹⁶ Specialized knowledge

¹⁷ Professional skills

¹⁸ Professional communication

¹⁹ Professional insight

²⁰ Transpersonal Competencies

²¹ Cultural competencies

²² Global perspectives

²³ Sustainability

²⁴ environment

²⁵ Job Market Competencies

²⁶ Employability

²⁷ Entrepreneurship

²⁸ Business skills

²⁹ Economic skills

در ادامه انواع اثربخشی برنامه درسی مبتنی بر شایستگی‌های حرفه ای دانش‌آموختگان ارائه شده است:

اثربخشی درونی

خودفرمانی: توانایی برنامه درسی در پرورش قدرت خودتنظیمی، هدف‌گذاری و پذیرش مسئولیت یادگیری توسط دانشجویان، تا دانشجویان به یادگیرندگانی مستقل و خودراهبر تبدیل شوند. **خودانگیختگی:** میزان موفقیت برنامه درسی در تقویت علاقه، کنجکاوی دانشجویان نسبت به یادگیری در راستای تحقق اهداف آموزشی. **ویژگی‌های شخصیتی:** نقش برنامه درسی در تقویت ویژگی‌های شخصیتی مثبت مانند مسئولیت‌پذیری، پشتکار، انعطاف‌پذیری، نظم و اعتمادبه‌نفس که به موفقیت تحصیلی و حرفه‌ای کمک می‌کنند. در واقع، برنامه درسی باید به رشد همه‌جانبه شخصیت فراگیران توجه داشته باشد. **آگاهی‌های عمومی:** میزان اثربخشی برنامه درسی در گسترش دانش و آگاهی دانشجویان نسبت به مسائل اجتماعی، فرهنگی و علمی جامعه. آگاهی‌های عمومی به دانشجویان کمک می‌کند تا نقش فعال‌تری در جامعه ایفا کنند. همچنین، زمینه‌ساز شکل‌گیری نگرش‌های مسئولانه و آگاهانه در آنان خواهد بود. **یادگیری مستمر:** توانایی برنامه درسی در پرورش نگرش و مهارت‌های لازم برای یادگیری مادام‌العمر و توسعه مستمر دانش و توانایی‌های فردی و حرفه‌ای.

مهارت‌های تفکر: میزان موفقیت برنامه درسی در تقویت مهارت‌های تفکر سطح بالا مانند تفکر انتقادی، تحلیلی و تأملی در فراگیران. برنامه درسی اثربخش باید فرصت‌هایی فراهم کند تا دانشجویان بتوانند فراتر از حفظ مطالب، به تحلیل و تفسیر آن‌ها بپردازند. **خلاقیت و نوآوری:** میزان تأثیر برنامه درسی در پرورش توانایی تولید ایده‌های جدید، تفکر خلاق و ارائه راه‌حل‌های نوآورانه برای مسائل گوناگون. برنامه درسی باید محیطی فراهم کند که دانشجویان بتوانند آزادانه فکر کنند و ایده‌های خود را مطرح نمایند. **مهارت‌های پردازش اطلاعات:** میزان توانایی برنامه درسی در تقویت مهارت‌های جستجو، تحلیل، سازمان‌دهی و تفسیر اطلاعات در دانشجویان. این مهارت‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا اطلاعات معتبر را از منابع غیرمعتبر تشخیص دهند. **تعاملات اجتماعی:** نقش برنامه درسی در تقویت مهارت‌های ارتباطی و تعامل مؤثر دانشجویان با دیگران در محیط‌های آموزشی و اجتماعی. برنامه درسی می‌تواند از راه فعالیت‌های گروهی و مشارکتی این مهارت‌ها را تقویت کند. **کار تیمی:** میزان موفقیت برنامه درسی در پرورش روحیه همکاری، مشارکت و توانایی کار مؤثر در گروه‌های کاری.

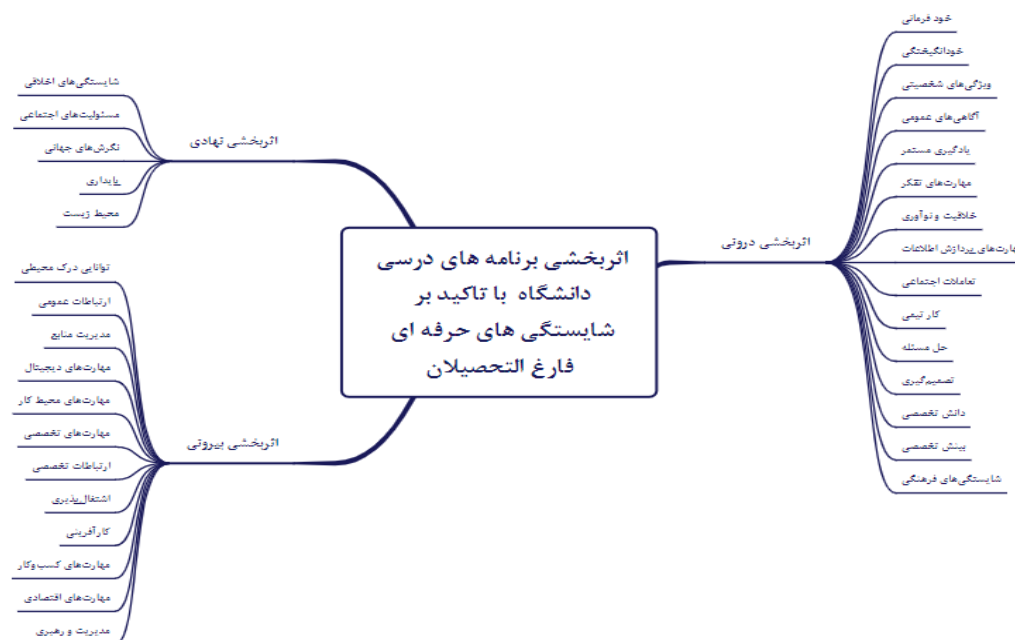
حل مسئله: میزان توانایی برنامه درسی در تقویت مهارت شناسایی مسئله، تحلیل آن و ارائه راه‌حل‌های مناسب. برنامه درسی اثربخش باید دانشجویان را با موقعیت‌های واقعی و چالش‌برانگیز روبه‌رو کند. **تصمیم‌گیری:** میزان تأثیر برنامه درسی در پرورش توانایی انتخاب آگاهانه و اتخاذ تصمیم‌های منطقی در موقعیت‌های گوناگون. **دانش تخصصی:** میزان اثربخشی برنامه درسی در انتقال دانش عمیق و تخصصی مرتبط با رشته تحصیلی. **بینش تخصصی:** توانایی برنامه درسی در ایجاد درک عمیق از ماهیت حرفه، استانداردها و روندهای آینده در حوزه تخصصی. برنامه درسی باید دانشجویان را با چالش‌ها، فرصت‌ها و تحولات حوزه تخصصی آشنا کند. این امر به آنان کمک می‌کند تصویری جامع از حرفه خود داشته باشند. **شایستگی‌های فرهنگی:** میزان موفقیت برنامه درسی در تقویت احترام به تنوع فرهنگی و توانایی تعامل مؤثر در محیط‌های چندفرهنگی.

اثربخشی بیرونی

توانایی درک محیطی: میزان توانایی برنامه درسی در کمک به فراگیران برای شناخت و درک شرایط اجتماعی، اقتصادی و حرفه‌ای محیط پیرامون. **ارتباطات عمومی:** نقش برنامه درسی در تقویت توانایی انتقال مؤثر ایده‌ها و اطلاعات به مخاطبان عمومی. **مدیریت منابع:** میزان اثربخشی برنامه درسی در آموزش نحوه استفاده و مدیریت بهینه منابعی مانند زمان، سرمایه و امکانات. **مهارت‌های دیجیتال:** میزان موفقیت برنامه درسی در پرورش توانایی استفاده مؤثر از فناوری‌های دیجیتال و ابزارهای نوین در یادگیری و کار حرفه‌ای. **مهارت‌های محیط کار:** میزان آمادگی ایجاد شده توسط برنامه درسی برای حضور مؤثر در محیط‌های کاری و حرفه‌ای. **مهارت‌های تخصصی:** میزان اثربخشی برنامه درسی در توسعه مهارت‌های عملی و تخصصی مورد نیاز در حوزه حرفه‌ای. **ارتباطات تخصصی:** توانایی برنامه درسی در تقویت مهارت‌های ارتباطی در چارچوب‌های حرفه‌ای و تخصصی. **اشتغال‌پذیری:** میزان موفقیت برنامه درسی در آماده‌سازی دانش‌آموختگان برای ورود موفق به بازار کار و حفظ موقعیت شغلی. **کارآفرینی:** نقش برنامه درسی در پرورش تفکر کارآفرینانه، شناسایی فرصت‌ها و ایجاد کسب‌وکارهای جدید. **مهارت‌های کسب‌وکار:** میزان توانایی برنامه درسی در تقویت مهارت‌های مرتبط با مدیریت و راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی و سازمانی. **مهارت‌های اقتصادی:** میزان تأثیر برنامه درسی در افزایش درک دانشجویان از مفاهیم و فرایندهای اقتصادی. **مدیریت و رهبری:** میزان اثربخشی برنامه درسی در پرورش توانایی هدایت، مدیریت و راهبری افراد و سازمان‌ها.

اثربخشی نهادی

شایستگی‌های اخلاقی: میزان توانایی برنامه درسی در تقویت اصول اخلاقی، مسئولیت‌پذیری و رفتار حرفه‌ای در فراگیران. **مسئولیت‌های اجتماعی:** نقش برنامه درسی در تقویت تعهد دانشجویان نسبت به جامعه و مشارکت فعال در حل مسائل اجتماعی. **نگرش‌های جهانی:** میزان موفقیت برنامه درسی در ایجاد دیدگاه جهانی و درک مسائل و تعاملات بین‌المللی. **پایداری:** نقش برنامه درسی در افزایش آگاهی نسبت به توسعه پایدار. **محیط زیست:** میزان تأثیر برنامه درسی در افزایش آگاهی و مسئولیت‌پذیری نسبت به حفاظت از محیط زیست.

شکل ۱. اثر بخشی برنامه درسی با تاکید بر شایستگی حرفه‌ای دانش‌آموختگان

در ادامه تفسیر پیوند مفهوم الگوی اثر بخشی برنامه های درسی دانشگاه با تاکید بر شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان ارائه شده است:

جدول ۱. بافت‌نگاری الگوی اثر بخشی برنامه های درسی دانشگاه با تاکید بر شایستگی های حرفه ای دانش‌آموختگان

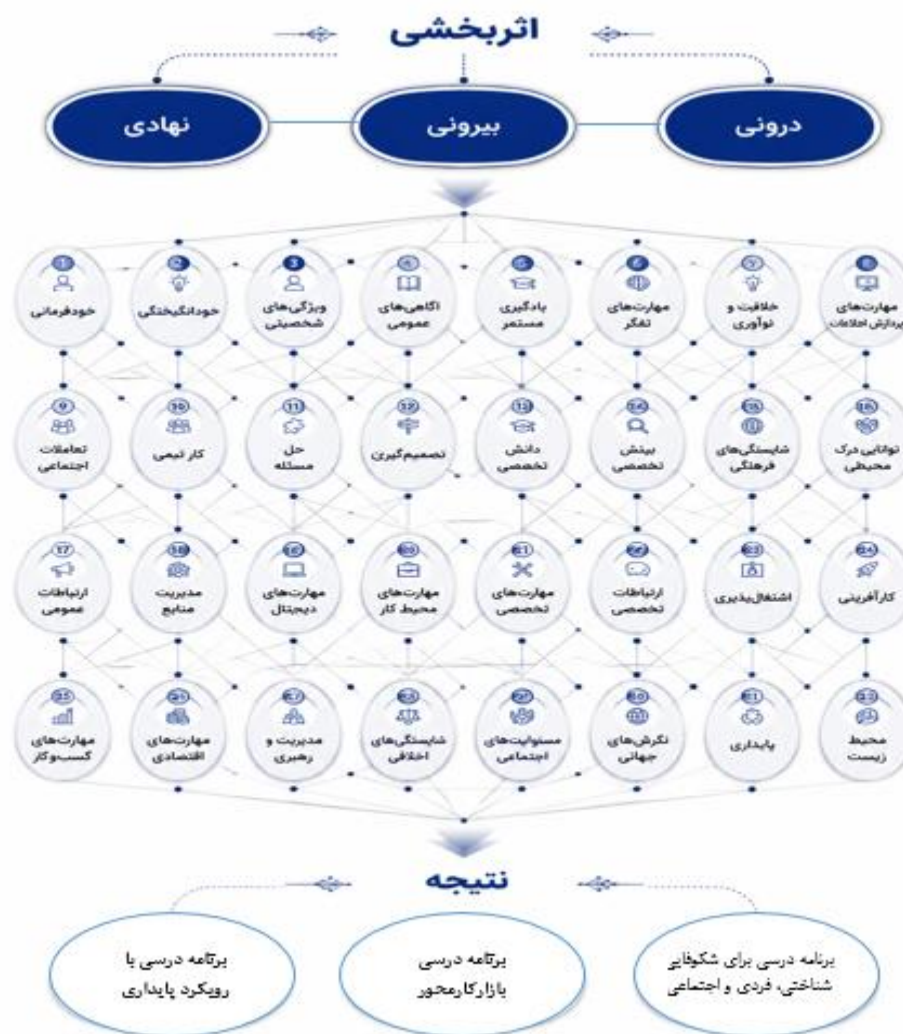
انواع اثر بخشی	انواع شایستگی	تفسیر پیوند مفهوم اثر بخشی و شایستگی
اثر بخشی درونی	خودفرمانی	بازطراحی برنامه درسی برای شکوفایی شناختی، فردی و اجتماعی:
	خودانگیزندگی	برنامه درسی باید فراتر از انتقال دانش عمل کرده و زمینه شکل‌گیری مجموعه‌ای از
	ویژگی‌های شخصیتی	شایستگی‌های شناختی، فردی و اجتماعی را در دانشجویان فراهم سازد. در این بافت،
	آگاهی‌های عمومی	فرایند یاددهی-یادگیری به گونه‌ای سازمان یابد که هدایت و مدیریت یادگیری
	یادگیری مستمر	شخصی، انگیزه درونی برای پیگیری فعال یادگیری و نگرش به یادگیری مادام‌العمر
	مهارت‌های تفکر	در دانشجویان تقویت شود. همچنین، این بستر آموزشی با پرورش تفکر انتقادی،
	خلاقیت و نوآوری	خلاقیت و توانایی تحلیل اطلاعات، ظرفیت‌های شناختی دانشجویان را ارتقا دهد و
	مهارت‌های پردازش اطلاعات	در کنار آن با تقویت تعاملات اجتماعی، کار گروهی و آگاهی نسبت به مسائل
	تعاملات اجتماعی	اجتماعی و فرهنگی، زمینه رشد ابعاد فردی و اجتماعی آنان را فراهم کند. در نتیجه،
	کار تیمی	این بافت یادگیری به توسعه پشتکار، اعتماد به نفس، توان حل مسئله و تصمیم‌گیری
	حل مسئله	حرفه‌ای منجر شده و همزمان با تعمیق دانش تخصصی و درک چالش‌های رشته،
		بستر شکل‌گیری شایستگی‌های حرفه‌ای و هویت علمی دانشجویان را فراهم آورد.

انواع اثربخشی	انواع شایستگی	تفسیر پیوند مفهوم اثربخشی و شایستگی
	تصمیم گیری	
	دانش تخصصی	
	بینش تخصصی	
	شایستگی های فرهنگی	
اثربخشی	توانایی درک محیطی	بازطراحی برنامه درسی بازارکارمحور: برنامه درسی باید در تعامل با نیازهای جامعه
بیرونی	ارتباطات عمومی	و بازار کار، بستر شکل گیری شایستگی های حرفه ای کاربردی در دانشجویان را فراهم
	مدیریت منابع	کند. در این بافت، فرایند یادگیری به گونه ای طراحی شود که دانشجویان ضمن
	مهارت های دیجیتال	تقویت توانایی شناخت و تحلیل شرایط اجتماعی و محیطی، مهارت های ارتباطی و
	مهارت های محیط کار	تعامل حرفه ای با افراد و نهادهای گوناگون را توسعه دهند. همچنین، با بهره گیری از
	مهارت های تخصصی	فناوری های نوین، مدیریت بهینه زمان، اطلاعات و منابع، و کسب مهارت های عملی
	ارتباطات تخصصی	مرتبط با رشته تحصیلی، آمادگی آنان برای ورود به محیط های واقعی کار افزایش
	اشتغال پذیری	یابد. این بستر آموزشی افزون بر ارتقای قابلیت های مؤثر بر اشتغال پذیری، زمینه
	کارآفرینی	تقویت روحیه کارآفرینی، آشنایی با مفاهیم اقتصادی و کسب و کار و نیز توسعه
	مهارت های کسب و کار	مهارت های مدیریت و رهبری در موقعیت های حرفه ای و اجتماعی را فراهم سازد.
	مهارت های اقتصادی	
	مدیریت و رهبری	
اثربخشی نهادی	شایستگی های اخلاقی	باز طراحی برنامه درسی با رویکرد پایداری: برنامه های درسی باید افزون بر انتقال
	مسئولیت های اجتماعی	دانش تخصصی، به تقویت ارزش های اخلاقی مانند صداقت، احترام و مسئولیت پذیری
	نگرش های جهانی	کمک کرده و زمینه پرورش حس مسئولیت پذیری اجتماعی را در دانشجویان فراهم
	پایداری	کنند. همچنین، با تقویت نگاه جهانی و آگاهی نسبت به چالش های معاصر، به ویژه در
	محیط زیست	حوزه توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست، دانشجویان را برای ایفای نقش
		مسئولانه در جامعه و مشارکت در حل مسائل اجتماعی و زیست محیطی آماده سازند.

بازنمایی الگوی نهایی (شبکه بافتی اثربخشی و شایستگی)

«در آخرین گام از فرآیند تحلیل، یافته های حاصل از سنتز ساختاری در قالب یک مدل شبکه ای-بافتی بازنمایی شدند. این الگو (نمودار ۱) ترسیم گر الگوی جامع اثربخشی در بستر توسعه شایستگی های حرفه ای دانش آموختگان است. همان طور که در نمودار مشاهده می شود، اثربخشی در این پژوهش، یک جریان خطی و ساده نیست بلکه یک «منظومه تعاملی» است که شامل ۳ نوع اثربخشی درونی و بیرونی و نهادی است. این شبکه نشان می دهد که چگونه برنامه های درسی دانشگاهی، از راه هم بافت سازی این مؤلفه ها، شایستگی های حرفه ای را در محیط واقعی زیست دانشجویان نهادینه می کنند. به طور کلی می توان گفت که در این چارچوب، اثربخشی برنامه درسی بر اساس میزان تحقق شایستگی های حرفه ای در دانش آموختگان انجام می شود. در نتیجه، برنامه ای اثربخش است که هم در فرایند آموزش، هم در پاسخگویی به نیازهای بیرونی و هم در سطح نهادی عملکردی مطلوب داشته باشد. اثربخشی درونی، بیرونی و نهادی برنامه درسی به صورت مکمل و وابسته به یکدیگر عمل می کنند. اثربخشی نهادی با فراهم کردن سیاست ها، منابع و

زیرساخت‌های مناسب، زمینه اجرای مطلوب برنامه درسی را فراهم می‌کند. در چنین شرایطی، اثربخشی درونی از راه کیفیت تدریس، محتوای آموزشی و فرایند یادگیری موجب شکل‌گیری شایستگی‌های حرفه‌ای در دانشجویان می‌شود. نتیجه این فرایند در اثربخشی بیرونی نمایان می‌شود؛ یعنی زمانی که دانش‌آموختگان توانایی پاسخگویی به نیازهای بازار کار و جامعه را داشته باشند. بنابراین، تحقق اثربخشی بیرونی تا حد زیادی به تعامل و تقویت همزمان اثربخشی درونی و نهادی وابسته است.

شکل ۲. شبکه‌بافتی اثربخشی و شایستگی حرفه‌ای دانش‌آموختگان

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تبیین اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاه در پرتو شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان و با استفاده از رویکرد بافت‌نگاری نظری انجام شد. یافته‌های به‌دست‌آمده حاکی از آن است که اثربخشی برنامه‌های درسی در آموزش عالی را می‌توان به عنوان پدیده‌ای چندبعدی و چندسطحی در نظر گرفت که در تعامل میان مؤلفه‌های فردی، حرفه‌ای و نهادی شکل می‌گیرد. بر این اساس، تحلیل داده‌ها نشان داد که شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان را می‌توان در چارچوب الگوی سه‌سطحی اثربخشی درونی،

بیرونی و نهادی تبیین کرد؛ الگویی که نه تنها به رشد فردی دانشجوی توجه دارد بلکه ارتباط برنامه درسی با جامعه، بازار کار و مسئولیت های اجتماعی دانشگاه را نیز در بر می گیرد.

در سطح اثربخشی درونی، برنامه درسی نقش اساسی در شکل دهی به ابعاد شناختی، نگرشی و شخصیتی دانشجویان ایفا می کند. یافته ها نشان می دهد که برنامه های درسی زمانی اثربخش تلقی می شوند که بتوانند زمینه رشد شایستگی هایی نظیر خودفرمانی، خودانگیختگی، یادگیری مستمر، مهارت های تفکر، خلاقیت و نوآوری، مهارت های پردازش داده ها و تعاملات اجتماعی را فراهم کنند. این مؤلفه ها نشان دهنده آن هستند که دانشگاه باید فراتر از انتقال دانش تخصصی عمل کرده و شرایطی را فراهم آورد که دانشجویان به یادگیرندگانی فعال، خودراهبر و دارای توانایی حل مسئله تبدیل شوند. افزون بر این، وجود دانش تخصصی و بینش تخصصی در کنار مهارت های شناختی و اجتماعی نشان می دهد که اثربخشی درونی زمانی تحقق می یابد که یادگیری عمیق، تفکر انتقادی و توانایی کاربرد دانش در موقعیت های واقعی تقویت شود.

در سطح اثربخشی بیرونی، برنامه درسی در تعامل مستقیم با محیط حرفه ای و اجتماعی قرار می گیرد. یافته های پژوهش نشان داد که شایستگی هایی مانند توانایی درک محیطی، مهارت های دیجیتال، مهارت های محیط کار، مدیریت منابع، کارآفرینی، اشتغال پذیری، ارتباطات تخصصی و مهارت های اقتصادی از جمله مؤلفه هایی هستند که به توانایی دانش آموختگان برای ورود موفق به بازار کار و ایفای نقش حرفه ای در جامعه کمک می کنند. این یافته ها نشان می دهد که برنامه درسی دانشگاهی باید به گونه ای طراحی شود که پیوندی معنادار میان دانش دانشگاهی و نیازهای واقعی محیط کار برقرار سازد. در واقع، اثربخشی بیرونی زمانی تحقق می یابد که برنامه درسی بتواند دانشجویان را برای رویارویی با مسائل پیچیده حرفه ای و اجتماعی آماده کند و مهارت های عملی و کاربردی لازم را در آنان پرورش دهد.

در سطح اثربخشی نهادی نیز یافته ها بیانگر آن است که دانشگاه تنها نهادی آموزشی نیست، بلکه نهادی اجتماعی با مسئولیت های گسترده فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی است. در این سطح، مؤلفه هایی مانند شایستگی های اخلاقی، مسئولیت اجتماعی، نگرش جهانی و توجه به پایداری و محیط زیست اهمیت می یابد. این مؤلفه ها نشان می دهد که برنامه درسی باید به تربیت افرادی بپردازد که افزون بر توانایی حرفه ای، دارای تعهد اخلاقی و مسئولیت پذیری اجتماعی نیز باشند. به بیان دیگر، اثربخشی نهادی زمانی محقق می شود که دانشگاه بتواند نقش خود را در شکل دهی به شهروندان مسئول و آگاه ایفا کند و دانش آموختگانی تربیت نماید که در قبال مسائل اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی حساس و مسئول باشند.

در مجموع، یافته های پژوهش نشان می دهد که تحقق شایستگی های حرفه ای دانش آموختگان مستلزم طراحی و اجرای برنامه های درسی یکپارچه و متوازن است؛ برنامه هایی که به صورت هم زمان به رشد فردی دانشجوی، توسعه توانمندی های حرفه ای و ایفای مسئولیت های اجتماعی و نهادی توجه داشته باشند. بر این اساس، الگوی ارائه شده در این پژوهش بیانگر آن است که اثربخشی برنامه درسی حاصل تعامل و هم افزایی سه سطح درونی، بیرونی و نهادی است و هرگونه غفلت از یکی از این سطوح می تواند کارآمدی کلی برنامه درسی را کاهش دهد.

دلالت‌های مفهومی: از منظر مفهومی، نتایج این پژوهش به بازاندیشی در مفهوم اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاهی با تأکید بر شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان کمک می‌کند. در بسیاری از رویکردهای سنتی، اثربخشی برنامه درسی عمدتاً با شاخص‌هایی مانند میزان یادگیری دانشجویان یا موفقیت تحصیلی سنجیده می‌شود؛ در حالی که یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اثربخشی برنامه‌های درسی باید در چارچوبی گسترده‌تر، چندبعدی و مبتنی بر شایستگی مورد توجه قرار گیرد. در این چارچوب، اثربخشی تنها به رشد شناختی و علمی دانشجویان محدود نمی‌شود بلکه شکل‌گیری و توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان نیز به عنوان یکی از محورهای اصلی ارزیابی برنامه درسی مطرح می‌شود. از این منظر، برنامه‌های درسی زمانی اثربخش تلقی می‌شوند که افزون بر تقویت دانش تخصصی، به پرورش شایستگی‌های حرفه‌ای، مهارت‌های عملی، توانمندی‌های اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اخلاقی و آمادگی برای ورود و تعامل مؤثر با محیط و بازار کار نیز بینجامند.

دلالت‌های تبیینی: یافته‌های این پژوهش می‌تواند به تبیین برخی از چالش‌های موجود در نظام آموزش عالی نیز کمک کند. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، فاصله میان آموزش دانشگاهی و نیازهای بازار کار است. بر اساس نتایج این پژوهش، این فاصله تا حد زیادی ناشی از تمرکز بیش از حد برنامه‌های درسی بر جنبه‌های نظری و کم‌توجهی به شایستگی‌های کاربردی و حرفه‌ای است. الگوی سه‌سطحی ارائه‌شده نشان می‌دهد که برای کاهش این فاصله لازم است برنامه‌های درسی به گونه‌ای طراحی شوند که پیوندی منسجم میان یادگیری نظری، تجربه‌های عملی و نیازهای محیط حرفه‌ای برقرار شود. از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نقش اجتماعی دانشگاه نیز در بسیاری از موارد کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در حالی که آموزش عالی می‌تواند نقشی کلیدی در توسعه فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی جامعه ایفا کند، برنامه‌های درسی اغلب تمرکز اصلی خود را بر انتقال دانش تخصصی قرار می‌دهند. توجه به سطح اثربخشی نهادی در این پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی باید به گونه‌ای طراحی شوند که ارزش‌هایی مانند مسئولیت اجتماعی، اخلاق حرفه‌ای و پایداری نیز در آن‌ها مورد توجه قرار گیرد. بدیهی است این مهم با تأکید بر محوریت شایستگی‌های حرفه‌ای دانش‌آموختگان می‌تواند تحقق یابد.

دلالت‌های کاربردی: نتایج این پژوهش می‌تواند برای سیاست‌گذاران آموزش عالی، برنامه‌ریزان درسی و اعضای هیئت علمی دارای پیامدهای عملی مهمی باشد. در سطح سیاست‌گذاری، لازم است چارچوب‌های ملی طراحی و ارزیابی برنامه‌های درسی به سمت رویکرد شایستگی‌محور حرکت کند و شاخص‌های ارزشیابی دانشگاهها نیز فراتر از شاخص‌های آموزشی سنتی، به ابعاد حرفه‌ای و اجتماعی آموزش عالی توجه داشته باشند. همچنین، ایجاد ارتباط مؤثر میان دانشگاهها، صنایع و نهادهای اجتماعی می‌تواند به ارتقای اثربخشی بیرونی برنامه‌های درسی کمک کند.

در سطح طراحی برنامه درسی، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که لازم است ساختار برنامه‌های درسی به گونه‌ای بازنگری شود که افزون بر دانش تخصصی، مهارت‌های نرم، مهارت‌های دیجیتال، توانایی حل مسئله، کار تیمی و کارآفرینی نیز در آن‌ها گنجانده شود. استفاده از روش‌های یاددهی - یادگیری فعال مانند یادگیری مبتنی بر مسئله، یادگیری مبتنی بر پروژه، کارورزی و تعامل با محیط‌های واقعی کار می‌تواند به توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای دانشجویان کمک کند. در سطح ارزشیابی نیز لازم است شیوه‌های سنتی سنجش یادگیری که عمدتاً بر آزمون‌های کتبی متکی هستند با روش‌های متنوع‌تری مانند ارزیابی عملکردی، پروژه‌های عملی و بازخورد از محیط کار تکمیل شوند تا بتوانند تصویری دقیق‌تر از میزان تحقق شایستگی‌های حرفه‌ای ارائه دهند.

به طور کلی، این پژوهش با ارائه الگویی بافت‌نگارانه از اثربخشی برنامه‌های درسی دانشگاه، نشان می‌دهد که تربیت دانش‌آموختگان شایسته مستلزم توجه هم‌زمان به اثربخشی برنامه درسی در سه سطح درونی، بیرونی و نهادی با محوریت شایستگی‌های دانش‌آموختگان (شایستگی عمومی، شایستگی عملیات-تخصصی و شایستگی محیطی) می‌باشد. این الگو می‌تواند چارچوبی

مفهومی و عملی برای بازنگری و بهبود برنامه های درسی در آموزش عالی فراهم آورد و زمینه ای برای حرکت به سوی آموزش دانشگاهی کارآمدتر، مسئولانه تر و متناسب تر با نیازهای جامعه و بازار کار ایجاد کند.

References

- Ahmed, Y., Taha, M. H., Alneel, S., & Gaffar, A. M. (2018). Evaluation of the learning environment and the perceived weakness of the curriculum: Student perspective. *International Journal of Research in Medical Sciences*, 7(1), 165–171.
- Ahmadi, F. (2023). Competencies in curriculum of New Zealand, Hong Kong, Northern Ireland, and Finland: A multiple case study. *Iranian Journal of Curriculum Studies*, 18(69), 195–224. [In Persian].
- Al Shafaei, A. R. N., Qashqaeizadeh, N., Al Jadhili, H. M., & Saeidian Khorasgani, N. (2025). Developing a model of digital competencies for geography teachers based on the International Society for Technology in Education (ISTE) standards. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 15(4), 5–30. [In Persian].
- Alsheikh, G., Al-Sheikh, M., Kadhim, T., Hassoon, A., Rowandozi, I., & Mustafa, O. (2022). Review of Iraq's nationwide attempts to transform medical school curricula over the last ten decades. *Eastern Mediterranean Health Journal*, 28(7), 539–548.
- Bazargan, A. (2025). *Educational evaluation: Concepts, models, and operational processes*. SAMT. [In Persian].
- Boam, R., & Sparrow, P. (1992). *Designing and achieving competency*. McGraw-Hill.
- Eker, B., & Eker Akdogan, A. (2023). Quality criteria in universities. *Journal of Innovations in Business and Industry*, 1(2), 65–70.
- Enayati, N. F. (2011). Evaluation of the quality of educational services at Payame Noor University of Zahedan based on the SERVQUAL model. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 3(61), 138–152. [In Persian].
- Gawrycka, M., Kujawska, J., & Tomczak, M. T. (2020). Competencies of graduates as future labour market participants—preliminary study. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 33(1), 1095–1107.
- Griffin, M., & Annulis, H. (2013). Employability skills in practice: The case of manufacturing education in Mississippi. *International Journal of Training and Development*, 17(3), 221–232.
- Hamel, G., & Prahalad, C. K. (1994). *Competing for the future*. Harvard Business School Press.
- Hodges, D., & Burchell, N. (2003). Business graduate competencies: Employers views on importance and performance. *Asia-Pacific Journal of Cooperative Education*, 4(2), 16–22.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2013). *Educational administration: Theory, research, and practice* (9th ed.). McGraw-Hill.
- Hug, S. E., Ochsner, M., & Daniel, H. D. (2013). Criteria for assessing research quality in the humanities—A Delphi study among scholars of English literature, German literature and art history. *Research Evaluation*, 22(5), 368–393.
- Isa, F. M., Sharaf, M. A., Noor, S., & Ahmdon, M. A. S. (2024). Curriculum, work readiness, and employability in Malaysian higher education: Unpacking the nexus. *Akademika*, 94(1), 254–265.
- Jafari, A., Alamolhoda, J., & Mazaheri, F. (2020, July). *Quality assurance in higher education systems (nature, necessities, challenges, and solutions)* [Paper presentation]. International Conference on Psychology, Educational Sciences, and Lifestyle, Qazvin, Iran.
- Jansen, E. P. W. A., & Suhre, C. J. M. (2015). Factors influencing students' perceptions of graduate attribute acquisition in a multidisciplinary honours track in a Dutch university. *Higher Education Research & Development*, 34(6), 1138–1152.
- Karimi Jafari, F., Hajikarimi, A., & Moradi Golriz, Z. (2025). Identifying key competencies of managers in the era of the Fourth Industrial Revolution (case study: Industry, Mine and Trade Organization of Tehran Province). *Quarterly Journal of Human Resource Education and Development*, 12(45). [In Persian].
- Karimi, M., & Ahmadi, S. A. A. (2022). Presenting a competency model for university graduates for employment in the third millennium. *Journal of Organizational Education Management*, 11(2), 109–133. [In Persian].
- Kendall-Gallagher, D., Aiken, L., Sloane, D. M., & Cimiotti, J. P. (2011). Nurse specialty certification, inpatient mortality and failure to rescue. *Journal of Nursing Scholarship*, 43(2), 188–194.
- Khorshidi, A., & Farokhti, D. (2011). Components constituting the competencies of skill trained graduates. *Quarterly Journal of Educational Planning Studies*, 1(2), 131–162. [In Persian].
- Kyndt, E., & Baert, H. (2015). Entrepreneurial competencies: Assessment and predictive value for entrepreneurship. *Journal of Vocational Behavior*, 90, 13–25.

- Le Deist, F. D., & Winterton, J. (2005). What is competence? *Human Resource Development International*, 8(1), 27–46.
- Mitchell, J. (2003). *E-business and online learning: Connections and opportunities for VET*. NCVER.
- Mohammadhosseini, A. (2024). Investigating the effect of accounting graduates' competencies on job performance with the mediating role of continuous professional development. *Journal of New Research Approaches in Management and Accounting*, 8(31), 422–439. [In Persian].
- Mohammadhosseini, M. M., & Jalili, Z. (2023). Identifying core competencies required for nursing graduates: A thematic analysis. *Strategies in Medical Education*, 16(2), 172–182. [In Persian].
- Morris, M. H., Webb, J. W., Fu, J., & Singhal, S. (2013). A competency-based perspective on entrepreneurship education: Conceptual and empirical insights. *Journal of Small Business Management*, 51(3), 352–369.
- Nguyen, H. O. (2014). Grounded in practice: Designing & implementing relevant and student-centered curriculum. *Advances in Educational Administration*, 21, 161–181.
- Nixon, S., & Williams, L. (2014). Increasing student engagement through curriculum redesign: Deconstructing the 'Apprentice' style of delivery. *Innovations in Education and Teaching International*, 51(1), 26–33.
- Nourian, M., Eidi, N., & Moghadassi, J. (2022). Curriculum competencies of the undergraduate petroleum engineering program with a fourth generation university approach. *Educational Research Journal*, 17(72). [In Persian].
- Rezaei, A., Shoaee, M., & Zarei, M. (2023). Identifying the competency model of special forces commanders. *Quarterly Journal of Supervision and Inspection*, 17(64), 133–160. [In Persian].
- Saeed Ahmadi, M. (2022). Designing a competency based curriculum framework in Information Technology Engineering: A qualitative case study. *Journal of Higher Education Curriculum Studies*, 12(24), 75–101. [In Persian].
- Sahudin, S. (2022). Literature Review on the factors affecting employability of engineering graduates. *Asean Journal of Engineering Education*, 6(1), 13–22.
- Seraji, F., Hosseini, H. A. S. H., & Sarvdalir, A. (2013). Identification of effectiveness assessment criteria for Seminary virtual courses. *Theory and Practice in the Curriculum*, 1(1), 73–100. [In Persian].
- Shafiei Servestani, M., Mohammadi, M., & Jahani, A. (2021). Effectiveness of the experienced curriculum in developing cultural competence among students of Shiraz University of Medical Sciences. *Strategies in Medical Education*, 14(6). [In Persian].
- Shirkond, N., Momeni Mahmoudi, H., Sahebdel, H., & Zangouei, A. (2023). Competency model of the undergraduate curriculum in counseling and guidance at Farhangian University: A systematic review based on Wright's model. *Curriculum Studies*, 18(71), 155–204. [In Persian].
- Spencer, L., & Spencer, S. (1993). *Competence at work: Models for superior performance*. Wiley.
- Susiku, E., Hewitt-Taylor, J., & Akudjedu, T. N. (2024). Graduate competencies, employability and the transnational Radiography workforce shortage: A systematic literature review of current pre-registration Radiography education and training models. *Radiography*, 30(2), 457–467.
- Torkzadeh, J., & Keshavarzi, F. (2016). Dimensional analysis of medical education curriculum effectiveness: Internal, external, and institutional. *Journal of Educational Development of Jundishapur*, 7(1), 10–21. [In Persian].
- Torkzadeh, J., Abd Sharifi, F., & Nahavandi, R. (2014). A review of the concept and frameworks for evaluating and improving organizational performance: Presenting an analytical framework. *Educational Management Research*, 5, 59–86. [In Persian].
- Torkzadeh, J., Majidi, A., & Nourmohammadi, H. (2009). Evaluation of the external effectiveness of the police NCO training curriculum. *Quarterly Journal of Police Management Studies*, 4(4), 461–481. [In Persian].
- Torkzadeh, J., Mohammadi, M., & Ghasemi Ghasemvand, M. R. (2014). Evaluation of the internal, external, and institutional effectiveness of the educational system in Arvand Petrochemical Company. *Humanities and Arts*, 1(4). [In Persian].
- Torkzadeh, J., Niknam, A. A., & Mohammadi, A. (2009). Evaluation of the internal and external effectiveness of practical and applied courses in the curriculum of the Special Operations NCO training program. *Quarterly Journal of Management on Police Education*, 2(3). [In Persian].
- Torkzadeh, J., Savab, L., & Al Dubaei, A. A. T. (2025). Professional competency framework of graduates: A meta synthesis of international studies. *Quarterly Journal of Management on Police Education*, 70. [In Persian].
- Vahdat Ghasemi, P., Mahdizadeh Seraj, F., Houmanirad, M., & Tayakh, S. (2024). Explaining the competencies required for graduates of architecture schools in professional practice based on the professional competency model. *Interdisciplinary Studies of Iranian Architecture*, 3(6), 185–202. [In Persian].
- Widya, S., & Harlan, F. B. (2022). Relevance of graduates competence to the needs of the labor market. *Journal of Educational Administration and Leadership*, 3(1), 1–10.

- yamani-Dozi, Sorkhabi, Mohammad. (2003). an Introduction to the Study of the Performance of University Systems. Tehran: Shahid Beheshti University Press, p. 31. [In Persian].
- Yarmohammadian, M. H., Movaghar, M., & Jalili, Z. (2023). Identifying the core competencies required for nursing graduates: A thematic analysis. *Educational Strategy in Medical Sciences*, 16(2), 172–182. [In Persian].
- Younesi, A., Abbasi, A., Hosseini Khah, A., & Khanifar, H. (2022). Identifying competencies and professional development strategies of Farhangian University faculty members in relation to the curriculum: A qualitative study. *Research in Educational Systems*, 16(56), 22–33. [In Persian].

